

Ocenit je třeba i edici pramenů k dějinám hradu, přeložených rovněž do češtiny. Stavební historie je podána poněkud obtížnějším jazykem. Text není vhodně strukturován a chybí bohužel propojení s obrazovými přílohami, takže lze jen velmi těžko zjistit, která konkrétní část hradu je právě popisována. Ostatně doprovodných obrázků zde mohlo být jistě více, neboť předají potřebné informace většinou lépe než dlouhé texty, cvičící abstraktní představivost čtenáře. Zvláště problematický je pečlivý popis všech možných dražé, kapes atd. v pískovcových stěnách a jejich číslování. Absence propojení textu a obrazu tu činí značné potíže s orientací a násilně vsunuté číslování kapes (které bez adekvátní obrazové přílohy ztrácí smysl) znejasňuje plynulost textu, a tím i jeho srozumitelnost.

Archeologické pasáže knihy jsou rovněž podány velmi obtížným jazykem a komplikovaně strukturovány. Popis archeologických sond se totiž nepochopitelně ocitl až v poznámkách – i přesto, že právě ony jsou mimořádně důležité pro pochopení vývoje hradu, zatímco rozbor archeologických nálezů je určen pouze praktikujícím archeologům. Zde nepomohou ani romantické názvy kapitol, jako např. „4.4.1.4 Co je to štěstí“, která pojednává o kategorizaci keramiky do jednotlivých tříd.

Podstatně čtivější jsou následující kapitoly, věnované stavebnímu vývoji hradu, které přinášejí řadu užitečných analogií. Hrad je srovnáván jak v kontextu místa, tak i jeho stavitelů, což obsah knihy velmi obohacuje a dává jí zcela jiný rozměr. Na závěr je zařazena kapitola věnovaná recentním dějinám hradu („Historie po dějinách“), která dle mého názoru zcela vypadává ze struktury knihy a měla být logicky zařazena již na začátek knihy do dějin objektu.

Pokud odhlédneme od výše zmíněných výtek, které se týkají především formální stránky – struktury textu, jeho (ne)propojením s obrazem a nedostatečné obrazové přílohy (což ovšem bude čtenáři činit značné potíže s pochopením textu), máme před sebou velmi kvalitní a přínosnou knihu. K předkládaným závěrům stavebního vývoje nelze mít větších výhrad. Celkově kniha přinášejí řadu velmi důležitých zjištění a nálezů, které jistě poslouží dalšímu výzkumu i na jiných lokalitách, a lze ji doporučit jako příklad pro další podobné monografie hradů – a to jak v kladném smyslu slova, tak i jako poučení, čeho se příště vyvarovat.

FRANTIŠEK ZÁRUBA

Karel KIBIC ml. – Vojtěch VANĚK,
*Středověká venkovská sakrální
architektura na Kutnohorsku,*
Společnost přátel starožitností
v Praze, Unicornis, Praha 2012
(= Vlastivědná knihovnička
Společnosti přátel starožitností 19)

368 s., ISBN 978-80-86204-26-0

Anotovaná publikace navazuje na předchozí svazek, věnovaný středověké venkovské sakrální architektuře na Čáslavsku. Zkoumaná oblast, vymezená hranicemi současné správní obce Kutná Hora, se vyznačuje neobvykle vysokým počtem pozůstatků středověké sakrální architektury. Publikace zahrnuje 34 samostatných hesel, která reprezentují tři čtvrtiny z venkovských kostelů, jež zde vznikly ve středověku. Většina z nich se teprve nyní dočkala souhrnnějšího zpracování, neboť vesměs drobné stavby, často postrádající výraznější architektonické detaily, dosud spíše unikaly pozornosti. Řada z pojednávaných kostelů navíc prošla v novověku jen minimem dodatečných zásahů a přestaveb, a proto se uchovala do značné míry v autentické podobě. Jedním z důvodů bylo i to, že mnoho farností v pobělohorském období zaniklo.

V úvodních kapitolách je shrnut vývoj osídlení, pozemkové držby a také církevní organizace na středověkém Kutnohorsku. Velká hustota farní sítě, kterou zde můžeme pozorovat, byla zřejmě zapříčiněna vysokou majetkovou rozdrobeností – půdu zde vlastnili především příslušníci drobné šlechty. Dále je představena celková charakteristika středověkých venkovských sakrálních staveb, nechybí ale ani krátká informace o kostelech, které byly vybudovány v novověku a pro absenci pozůstatků středověké architektury do katalogu zařazeny nebyly. Samotný katalog vynechává kromě kutnohorských městských kostelů a svatyní, jež byly součástí klášterního komplexu v Sedlci, také objekty, které byly založeny jako hornické kaple v bezprostředním zázemí Kutné Hory a mají přímý vztah ke kutnohorské církevní architektuře.

Jednotlivá hesla katalogu staveb jsou členěna na podkapitoly, které se věnují nejstarším zmínkám o patrociniu kostela a základní charakteristice kostela včetně jeho vztahu k urbanismu obce, jež dokládá také připojený plánec

stabilního katastru. Následují přehledně seřazené nejstarší písemné doklady týkající se lokality, kostela a jeho patronů. Nebylo by nicméně na škodu připojit i informaci o výši papežského desátku, která obvykle slouží k jistému, byť ne zcela přesnému porovnání hospodářských možností jednotlivých farností. V jedné z podkapitol je dále načrtnut stavební vývoj kostela na základě písemných pramenů a rozboru vlastní stavby. Na tomto místě se ukazují jako velice přínosné novověké prameny, jako například kostelní účty, vizitace či inventáře. Tyto informace zásadním způsobem doplňují rovněž výsledky dendrochronologického datování. Samostatně je pak znovu rozebrána dochovaná středověká architektura.

Obrazová příloha obsahuje vždy analytické plány kostelů v půdorysu a v některých případech také náčrty fasád kostelů nebo řezy jejich interiérů. Zajímavé jsou zejména pokusy o rekonstrukci původních krovů a řešení jejich vztahů se vstupy do pater věží nad presbytáři kostelů v Církvici a ve Svaté Kateřině. Připojeny jsou také řezy profilací gotických kamenných portálů, které vždy doprovází fotografie. Především u raně gotických kostelů, které často jiné výraznější architektonické články postrádají, se jedná z hlediska datace o nejcitlivější prvek. Barevná fotografická příloha představuje oproti předchozím svazkům edice jednoznačné pozitivum a je třeba jen želeť, že ji vzhledem k objemu svazku omezuje určitá výběrovost a postrádáme bližší pohledy na některé architektonické detaily.

Kromě známého kostela v Jakubu u Kutné Hory a kostela sv. Jana Křtitele v Malíně, které se dochovaly téměř v úplnosti, se setkáváme ve sledovaném vzorku už jen s několika pozůstatky románských sakrálních staveb, jež tvoří součást kostelů i po jejich rozšíření. Zachovaly se zejména západní zvonice věže a případně některé úseky obvodového zdiva románských lodí. Románské tribuny se dochovaly jedině v Jakubu a v Pertolticích, u dalších románských kostelů pro ně svědčí hlavně vstupní portály v patře. Podrobněji se autoři věnují problematice spojené s předpokládanou patrovou kaplí v Zaboří nad Labem. Přehodnocují zde názor na stáří věže se sdruženými románskými okénky, která vystupuje nad centrální částí kostela a již lze považovat za novověký historismus. Tyto závěry navazují na nedávné poznatky, které s určitostí vyloučily románský původ jižní předsíně.

Nejpočetnější a přitom značně heterogenní vzorek dochované středověké architektury představují raně gotické kostely z druhé poloviny 13. až začátku 14. století. Typické jsou pro toto období objekty s pravoúhlým presbytářem.

Určitou lokální skupinu zde vytvářejí kostely s apsidálním závěrem zaklenutým valenou klenbou, dalším zajímavým souborem jsou pak kostely s chórovou věží nad pravoúhlým presbytářem, které vznikaly na panství sedleckého kláštera. Tyto objekty představují s výjimkou kostela ve Vysoké jediné příklady raně gotických kostelů s věží na sledovaném území, kde se i poté až do husitských válek stavěly věže u vesnických kostelů pouze sporadicky.

V dalším průběhu 14. století proběhlo již jen několik zásadních přestaveb starších kostelů a vznikla pouze jediná známá novostavba vesnického kostela. Tato etapa je prezentována především budováním prostornějších presbytářů s polygonálními závěry s opěrnými pilíři, jež byly zaklenuty křížovými žebrovými klenbami. Výraznější proměnu stavební podoby místní církevní architektury pak přineslo především 18. a 19. století v souvislosti s postupnou obnovou farní sítě.

Obrovským přínosem práce je zpřístupnění velkého množství srovnávacího materiálu, který je důležitý jak z hlediska stavebních dějin, tak z hlediska zkoumání dějin osídlení daného regionu. Opět se ukazuje, že pro pochopení hodnoty a vývoje památky je důležitý vždy její podrobný průzkum. Bez něj by unikly pozornosti velmi důležité stavební a konstrukční detaily, které představují základní pramen pro pochopení vývoje středověkého stavitelství a funkčního uspořádání církevních staveb.

ROBERT GÁJA

Hrady na hranici Čechy–Sasko, ed. Vlastimil PAŽOUREK, Iniciativa pro děčínský zámek, Děčín 2012

247 s., ISBN 978-80-905025-0-5

Práce věnující se hradům vyrostlým na pomezí České republiky a Spolkové země Sasko naráží již ve vymezení onoho pomezí na důležitý problém, neboť, jak ukazuje vstupní studie *Čechy, Sasko a jejich hranice do chebských smluv (1459)* Jany Nešněrové a Lenky Bobkové, hranice byla dlouho pohyblivá, nemluví o její rozvolněnosti, ovlivňované řadou faktorů. V době hradištní, před vznikem vrcholně středověkých hradů, udávaly hranice nerozdělené lesnaté hvozdy. Hranice se v nich, bylo-li třeba, odhadovala domluvou, vrcholící občas vojenským střetem. Časem docházelo k upřesňování hranice mezi hradištními dominiemi, avšak státní hranice, řídicí se